

АНОТАЦІЯ

Анісімов О.В. Конституційні засади судової дискреції як гарантії самостійності та ефективності судової влади. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 – Право. – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2021.

Зміст анотації

Актуальність. Дисертація присвячена дослідженню судової дискреції, як гарантії самостійності та ефективності судової влади.

Усталені стандарти демократичного, цивілізованого зразка суспільства західного зразка окреслюють умови, за яких державна влада повинна здійснюватися на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову владу. Визначальною умовою такого поділу, служить якраз запобігання узурпації державної влади, не порушуючи при цьому принципів її єдності. Основний зміст запобігаючих чинників узурпації полягає в тому, що всі три гілки влади, взаємодоповнюють одна одну, співпрацюють між собою, проте, разом з цим здійснюють функції взаємоконтролю. Одним із засадничих декретів розподілу організації діяльності державної влади в Україні служить забезпечення функціонування в Україні системи «стримувань та противаг», зміст якої полягає в унеможливленні зосередження влади в одних руках. Судова дискреція в свою чергу виступає одним із основоположних факторів впливу самостійності судової влади та надає суду можливість на рівних засадах існувати поряд з іншими гілками влади та зберігати реальний вплив в системі «стримувань і противаг». Інститут функціонування судової дискреції, а також похідної від неї судової правотворчості, тісно пов'язані з проблемами конституціоналізму, верховенства права, верховенства конституції, оскільки з точки зору

позитивізму саме вони є беззаперечним елементом у її практичному застосуванні. Однак, чимало питань по цій темі залишаються не вирішеними. Все більшої актуальності набирають питання, що пов'язані з судовою правотворчістю, її легітимізацією та співіснуванням із законотворчістю. Удосконалення конституційних норм на основі верховенства права легітимізує позитивізм у праві та сприятиме утвердженню правової держави та гарантування прав і свобод людини.

Постановка проблеми. Суд, являючись суб'єктом правозастосування, провадить свою діяльність на засадничих елементах верховенства права, ідеологія якого є основою сучасного конституційного будівництва. Аналізуючи судову дискрецію, як явище, що функціонує на засадах верховенства права, слід звернути увагу, що в наукових працях йдеться мова про потребу переосмислення її сутності та практичного значення в правозастосовній, та правотворчій діяльності. Судова дискреція, будучи інструментом практичного характеру, набирає ваги як важіль впливу в системі «стримувань та противаг».

У даному дисертаційному дослідженні визначено поняття дискреції, досліджено зміст та класифікацію видів дискреції, серед яких судова дискреція. Розкрито конституційні засади судової дискреції, як складової функціонального елемента самостійності судової влади в Україні, та її конституційні межі. Також, визначено поняття судової дискреції та її межі.

Окрім цього, досліджено питання судової правотворчості, яка є наслідком практичної реалізації судової дискреції. Зокрема, визначено поняття та види судової правотворчості в Україні (казуальна, прецедентна), проаналізовано діяльність суб'єктів такої правотворчості. На основі аналізу природи походження судової правотворчості, запропоновано практичні механізми її впровадження в правову систему України. Також, автором запропоновано визначити статус судової правотворчості, як субсидіарної. Вироблено та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання судової дискреції та судової правотворчості, як

результату реалізації судової дискреції.

Досліджено вплив верховенства права на здійснення судами правосуддя в Україні, через призму дискреційних повноважень суду, які реалізовані останнім на засадах верховенства права. З метою забезпечення єдності судової практики, запропоновано надавати оцінку правовідносинам виключно на предмет їх відповідності закону або Конституції України, оскільки відповідність останніх верховенству права презюмується.

Шляхи вирішення. Серед основних завдань, які допомогли досягнути поставленої мети, автор виділяє наступні: з'ясувати сутнісне розуміння змісту дискреції; проаналізувати передумови, засади та види судової дискреції; охарактеризувати судову дискрецію, як складову функціонального елементу самостійності судової влади в Україні; дослідити особливості судової правотворчості в Україні, її види та вплив на правове урегулювання.

Результати та висновки. В ході дисертаційного дослідження автор провів комплексний аналіз конституційно-правових засад судової дискреції як гарантії самостійності та ефективності судової влади, що надало можливість обґрунтувати розуміння цієї проблематики та виокремити і запропонувати нові теоретичні та практичні висновки і положення, зокрема, у дисертації надано авторське визначення дискреції в правозастосуванні, відокремлені її ознаки, види та наведені підстави виникнення. Крім того, окреслено межі судової дискреції, запропоноване її визначення та ознаки. Разом з тим, автор сформулював визначення правотворчості, відокремив види судової правотворчості, розкрив її проблеми, а також запропонував шляхи їх подолання. Окремо увагу приділено впливу довіри до суду на його «силу» та вплив в системі «стримувань та противаг». Обґрунтовано потребу у використанні судом загальних правил юридичної техніки щодо раціонального складання та правильного викладення нормативних правових актів при здійсненні правотворчої діяльності. Сформовано позицію щодо гібридності судового прецеденту в Україні, яка полягає не тільки в природі його походження (назламі романо-германської та англосаксонської систем права), а й в природі його

обов'язковості: обов'язковий характер для суб'єктів владних повноважень, рекомендаційний для судів та суб'єктів приватного права. Запропоновано правило подолання темпоральних та ієрархічних колізій судових прецедентів в Україні, зокрема: суди під час вирішення тотожних спорів мають враховувати останню правову позицію Великої Палати Верховного Суду (*подолання темпоральної колізії*); висновки, які містяться в судових рішеннях судової палати касаційного суду, мають перевагу над висновками колегії суддів, висновки об'єднаної палати касаційного суду – над висновками палати чи колегії суддів цього суду, а висновки Великої Палати Верховного Суду – над висновками об'єднаної палати, палати й колегії суддів касаційного суду (*подолання ієрархічної колізії*).

З метою забезпечення доведеності норм права до людей, *запропоновано на законодавчому рівні зобов'язати Верховний Суд інформувати Верховну Раду України або інший орган, який уповноважений здійснювати правотворчість, про створення ним права, а останні з метою усунення дефектів правового урегулювання, мають на підставі такого рішення суду розробити законопроект або проєкт постанови (залежно від суб'єкта правотворення) та прийняти його відповідно до встановленої процедури. Такий механізм забезпечить визначеність у правовідносинах та доведеність норм права людям.*

Ключові слова: дискреція, судова дискреція, межі судової дискреції, аналогія права, суд, розумність, людиноцентризм, визначеність, верховенство права.

Список публікацій здобувача:

Наукові праці, в яких відображені основні результати дослідження

1. Анісімов О.В. Конституційні засади судової дискреції як обов'язкової складової частини функціонального елементу самостійності судової влади в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 5. Том 1. 2017. С. 41-46.
2. Анісімов О.В. VISEGRAD JOURNAL ON HUMAN RIGHTS №5,

2020, стаття «Судова правотворчість як продукт судової дискреції» (Judicial lawmaking as a product of judicial discretion) С.8-13.

3. Анісімов О.В. Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право» стаття «Верховенство права в сучасній Україні та його вплив на правосуддя». Випуск 1, 2020. С. 85-90.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

4. Анісімов О.В. Конституційні межі судової дискреції. Тези міжнародної науково-практичної конференції Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві 29-30 грудня 2017 року, м. Одеса. С. 31-34.

5. Анісімов О.В. Конституційні гарантії судової правотворчості в Україні. Тези X Міжнародної науково-практичної конференції “Закарпатські правові читання” 19-21 квітня 2018 року м. Ужгород.

6. Анісімов О.В. Вплив принципу верховенства права на принцип законності при ухваленні судом рішення: конституційні гарантії верховенства права та судова дискреція. Збірник за наслідками Міжнародної науково-практичної конференції “Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід” 17-18 листопад 2017 року, м. Харків. Частина I. С. 17-20.

7. Анісімов О.В. Реалізація принципу верховенства права в кодексі адміністративного судочинства України. Збірник за наслідками всеукраїнського юридичного форуму на тему «Права людини та публічне врядування» 15 березня 2018 року, м. Чернівці.

8. Анісімов О.В. Практичний аспект реалізації верховенства права щодо внутрішньо переміщених осіб. Збірник за наслідками науково-практичної конференції “Права щодо внутрішньо переміщених осіб” 19-20 квітня 2018 роком. Ужгород.

9. Анісімов О.В. Закон як дискреційна межа суду. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування» (м. Запоріжжя, 26-27 жовтня 2018 р; тези опубліковано), С.13-16.

10. Анісімов О.В. Вплив судової правотворчості на баланс влади в Україні. Міжнародна науково-практична конференція «Закарпатські правові

читання» (м. Ужгород, 11-13 квітня 2019 р; тези опубліковано), С.200-208.

SUMMARY

Anisimov O.V. Constitutional principles of judicial discretion as a guarantee of independence and efficiency of the judiciary. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 – the Law. – State Higher Educational Institution "Uzhhorod National University", Uzhhorod, 2020.

Summary content

Topicality. The dissertation is devoted to the study of judicial discretion as a guarantee of independence and efficiency of the judiciary.

Established standards of a democratic, civilized model of Western society outline the conditions under which state power should be exercised on the basis of its division into legislative, executive and judicial branches. The defining condition of such a division is precisely the prevention of the usurpation of state power, without violating the principles of its unity. The main content of the preventing factors of usurpation is that all three branches of government, complement each other, cooperate with each other, however, at the same time perform the functions of mutual control. One of the basic decrees on the division of the organization of state power in Ukraine is to ensure the functioning of the system of "checks and balances" in Ukraine, the content of which is to prevent the concentration of power in one hand. Judicial discretion, in turn, is one of the fundamental factors influencing the independence of the judiciary and gives the court the opportunity to coexist with other branches of government and maintain real influence in the system of "checks and balances". The institution of the functioning of judicial discretion, as

well as the resulting judicial lawmaking, are closely related to the problems of constitutionalism, the rule of law, the rule of the constitution, because from the point of view of positivism they are an indisputable element in its practical application. However, many issues on this topic remain unresolved. Issues related to judicial lawmaking, its legitimization and coexistence with lawmaking are becoming increasingly important. Improving constitutional norms on the basis of the rule of law legitimizes positivism in law and promotes the rule of law and guarantees human rights and freedoms.

Formulation of the problem. The court, being the subject of law enforcement, conducts its activities on the basic elements of the rule of law, the ideology of which is the basis of modern constitutional construction. Analyzing judicial discretion as a phenomenon that operates on the basis of the rule of law, it should be noted that scientific papers are about the need to rethink its essence and practical significance in law enforcement and lawmaking. Judicial discretion, being a tool of a practical nature, is gaining weight as a lever of influence in the system of "checks and balances".

In this dissertation research the concept of discretion is defined, the content and classification of types of discretion, among which judicial discretion is investigated. The constitutional principles of judicial discretion as a component of the functional element of the independence of the judiciary in Ukraine and its constitutional boundaries are revealed. Also, the concept of judicial discretion and its limits are defined.

In addition, the issue of judicial lawmaking, which is a consequence of the practical implementation of judicial discretion, is studied. In particular, the concepts and types of judicial lawmaking in Ukraine (casual, precedent) are defined, the activity of the subjects of such lawmaking is analyzed. Based on the analysis of the nature of the origin of judicial lawmaking, practical mechanisms for its introduction into the legal system of Ukraine are proposed. Also, the author proposes to define the status of judicial lawmaking as subsidiary. Proposals for improving the constitutional and legal regulation of judicial discretion and judicial lawmaking as a

result of the implementation of judicial discretion have been developed and substantiated.

The influence of the rule of law on the administration of justice by courts in Ukraine has been studied through the prism of the discretionary powers of the court, which are exercised by the latter on the basis of the rule of law. In order to ensure the unity of judicial practice, it is proposed to provide an assessment of legal relations solely on their subject compliance with the law or the Constitution of Ukraine, as compliance with the rule of law is presumed.

Ways to solve. Among the main tasks that helped to achieve this goal, the author identifies the following: to clarify the essential understanding of the content of discretion; analyze the preconditions, principles and types of judicial discretion; to characterize judicial discretion as a component of the functional element of the independence of the judiciary in Ukraine; to study the features of judicial lawmaking in Ukraine, its types and impact on the legal settlement.

Results and conclusions. During the dissertation research the author conducted a comprehensive analysis of the constitutional and legal principles of judicial discretion as a guarantee of independence and efficiency of the judiciary, which provided an opportunity to substantiate the understanding of this issue and highlight and propose new theoretical and practical conclusions and provisions. Law enforcement, its features, types and grounds are given. In addition, the limits of judicial discretion are outlined, its definition and features are proposed. At the same time, the author formulated the definition of lawmaking, singled out the types of judicial lawmaking, revealed its problems, and suggested ways to overcome them. Special attention is paid to the influence of trust in the court on its "strength" and influence in the system of "checks and balances". The need for the court to use the general rules of legal technique for the rational drafting and correct presentation of regulations in the implementation of law-making activities is substantiated. A position has been formed on the hybridity of judicial precedent in Ukraine, which consists not only in the nature of its origin (at the break of the Romano-Germanic and Anglo-Saxon legal systems), but also in the nature of its binding: mandatory for

subjects of power, recommendatory for courts and subjects of private law. The rule of overcoming temporal and hierarchical conflicts of court precedents in Ukraine is proposed, in particular: courts should take into account the last legal position of the Grand Chamber of the Supreme Court (overcoming temporal conflict) when resolving identical disputes; the conclusions contained in the court decisions of the court of cassation take precedence over the conclusions of the panel of judges, the conclusions of the joint chamber of cassation - over the conclusions of the chamber or panel of judges of this court, and the conclusions of the Grand Chamber of the Supreme Court - over the conclusions of the joint chamber, chambers and panels of judges of the Court of Cassation (overcoming the hierarchical conflict).

In order to ensure that the rules of law are brought to the people, it is proposed at the legislative level to oblige the Verkhovna Rada to inform the Verkhovna Rada of Ukraine or another body authorized to legislate about its creation, and the latter to eliminate defects in legal regulation. court to develop a bill or draft resolution (depending on the subject of lawmaking) and adopt it in accordance with the established procedure. Such a mechanism will ensure certainty in legal relations and proof of human rights.

Key words: discretion, judicial discretion, limits of judicial discretion, analogy of law, court, reasonableness, anthropocentrism, certainty, rule of law.

List of applicant's publications:

Scientific works, which reflect the main results of the study

1. Anisimov OV Constitutional principles of judicial discretion as a mandatory part of the functional element of the independence of the judiciary in Ukraine. Scientific Bulletin of Public and Private Law. Issue 5. Volume 1. 2017. pp. 41-46.
2. Anisimov OV VISEGRAD JOURNAL ON HUMAN RIGHTS №5, 2020, article "Judicial lawmaking as a product of judicial discretion" P.8-13.
3. Anisimov OV Electronic scientific publication "Comparative and Analytical Law" article "The rule of law in modern Ukraine and its impact on

justice." Issue 1, 2020. pp. 85-90.

**Scientific works that additionally reflect the scientific results of the
dissertation**

4. Anisimov O.V. Constitutional limits of judicial discretion. Abstracts of the international scientific-practical conference Trends in the development of legal science in the information society December 29-30, 2017, Odessa. Pp. 31-34.

5. Anisimov O.V. Constitutional guarantees of judicial lawmaking in Ukraine. Abstracts of the X International Scientific and Practical Conference "Transcarpathian Legal Readings" April 19-21, 2018, Uzhgorod.

6. Anisimov O.V. The influence of the rule of law on the principle of legality in court decisions: constitutional guarantees of the rule of law and judicial discretion. Collection on the results of the International Scientific practical conference "Legal means of ensuring and protecting human rights: domestic and foreign experience" November 17-18, 2017, Kharkiv. Part IS 17-20.

7. Anisimov O.V. Implementation of the rule of law in the Code of Administrative Procedure of Ukraine. Proceedings of the All-Ukrainian Legal Forumon "Human Rights and Public Governance" March 15, 2018, Chernivtsi.

8. Anisimov O.V. Practical aspect of realization of the rule of law in relation to internally displaced persons. Proceedings of the scientific-practical conference "Rights of internally displaced persons" April 19-20, 2018 in Uzhhorod.

9. Anisimov O.V. Law as a discretionary limit of the court. International scientific-practical conference "Actual problems of improving legislation and law enforcement" (Zaporizhzhia, October 26-27, 2018; abstracts published), P.13-16.

10. Anisimov O.V. The impact of judicial lawmaking on the balance of power in Ukraine. International scientific-practical conference "Transcarpathian legal readings" (Uzhhorod, April 11-13, 2019; abstracts published), P.200-208.